

УДК 342.6:353(477.83/.86)

**СТАТУС ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ
ЗА АВСТРІЙСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ
(НА ПРИКЛАДІ ГАЛИЦЬКОГО НАМІСНИЦТВА)**

Х. Моряк-Протопопова

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна
e-mail: protopopov@bigmir.net*

З'ясовано статус державного службовця в Австрії та Австро-Угорщині на підставі аналізу австрійського законодавства другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Ключові слова: державна служба, службовець, Австрія, Галичина, намісництво.

Питання регулювання правового статусу державного службовця (чи груп службовців) завжди викликало певний інтерес у фахівців права. Законодавчі акти, що стосувались цього питання, в Австрії приймали ще у ХVІІІ ст. Окремого розгляду потребує проблема розвитку інституту державної служби на українських землях у складі Австрії та Австро-Угорщини.

Інститут намісництва було сформовано на ґрунті чинних до 1849 р. губернаторств. Він мав широкі повноваження і підпорядковувався Міністерству внутрішніх справ, це визначало його місце в системі органів влади Австрійської імперії як вищого органу місцевої влади (крайовий уряд). Отож, крайовий уряд складався з намісника (чиновника ІІІ рангу), його заступника (віце-президента намісництва (чиновника ІV рангу з 1886 р. [42, s. 254]), радників намісництва, секретарів, практикантів та іншого допоміжного персоналу. Намісництву безпосередньо підпорядковувались старости – керівники повітів.

Службові відносини у Галицькому намісництві, як і в інших органах державної влади, були врегульовані міністерським розпорядженням від 17 березня 1855 р. [37, s. 160] та законом від 25 січня 1914 р., так званім «Положенням про службу» [43, s. 87]. Тут треба звернути увагу на те, що порядок проходження служби при намісництві і старостах регулювали інші положення, ніж порядок проходження служби при органах крайової автономії (сейм і Крайовий виділ).

Характерною для тогочасної Австрії була відсутність поділу осіб, що працювали в політичних органах влади, на державних службовців та допоміжний персонал (прибиральники, візники тощо). Натомість їх поділяли на слуг (осіб, що виконували якісь механічні функції: університетські помічники, візники), керівників (осіб, наділених правом видавати накази і вимагати їхнього дотримання) та інших урядовців [29, s. 167]. Однак і цей поділ не мав юридичного оформлення. По суті, було закріплено поділ тільки на адміністративних та судових працівників. Також з 1855 р. проведено поділ службовців на ранги [38, s. 131]. Чинною до 1855 р. постановою «Про загальну сферу діяльності ц. к. міністерств» [45, s. 629] такого поділу не передбачено.

За законодавством Австрії, австрійським службовцем міг стати тільки фізично здоровий австрійський підданий [43, s. 85–87]. На роботу не приймали осіб, старших сорока років. Цікавим є і той факт, що бути державним службовцем і

обіймати посади в органах влади могла неповнолітня особа з 18-ти років* (щоправда, за згодою законних опікунів) [43, s. 89].

Посадовою особою чи службовцем намісництва, наділеним навіть найменшими владними повноваженнями, не могли бути жінки. У законодавстві не містилося прямої заборони приймати їх на службу, однак це логічно впливало з юридично закріпленого обмеження правоздатності жінок у політичній сфері суспільного життя. Зокрема, жінки не мали права брати участь у діяльності політичних партій, бути обраними до представницьких органів влади; до 1907 р. тільки найзаможніші з них були наділені активним виборчим правом, а з запровадженням прямого, загального і таємного виборчого права 1907 р. усі жінки були позбавлені виборчих прав, адже воно поширювалося винятково на чоловіків [30, s. 32].

Слухачі права, які прагнули отримати належну кваліфікацію для державної та суспільної служби та обійняти вищі посади в органах влади, мали пройти курс мінімальною тривалістю в 11 семестрів** [39, s. 305] та здати три обов'язкові державні іспити: правничо-історичний, судовий і політичний. Обов'язковими для вивчення предметами були: римське, церковне, німецьке право; історія австрійської держави; філософія; приватне, торговельне і вексельне австрійське право; австрійське кримінальне право та кримінальний процес; австрійський цивільний процес; державне право та адміністративне право; політична економія; казначейство та інші додаткові дисципліни, у тім числі порівняльне правознавство [31, s. 2–3].

Порядок складання зазначених трьох іспитів, які мали загальну назву урядового теоретичного екзамену, регулювали розпорядження Міністерства віровизнань і освіти від 30 липня 1850 року [40, s. 1369]. Іспит відбувався в усній або письмовій формі, був публічним, його оцінювали спеціально утвореною комісією.

Потім майбутній чиновник мав отримати практичний досвід роботи. Обов'язок проходити практику при повітах було встановлено указом імператора від 14 вересня 1852 р. За ним, до повітів надсилали канцелярських практикантів для допомоги в діловодстві та підготовки до майбутньої служби в державних органах. На час проходження практики молодих службовців зараховували у штат; вони підпорядковувались старості на тих самих підставах, що й решта службовців повіту [16, с. 12].

Усіх практикантів та службовців було поділено на п'ять груп залежно від рівня освіти:

- група А – службовці, що скінчили повний курс середньої школи й отримали повну академічну освіту;
- група В – службовці, що скінчили середній навчальний заклад та склали державні іспити в академії;
- група С – службовці, що скінчили середній навчальний заклад;
- група D – службовці, що скінчили чотири початкові класи середнього навчального закладу;
- група Е – службовці, що отримали будь-яку іншу освіту, вищу, аніж та, яку дає початкова школа [43, s. 97].

Керівник практики складав звіт про її проходження і передавав його до установи, у якій практикант мав іспит. Оцінювання практики проводили за трибальною шкалою: «дуже старанний», «старанний» і «низький рівень старанності»

* За австрійськими законами XIX ст. особа вважалась повнолітньою з 21 року.

** До 1894 р. діяло розпорядження міністерства, за яким термін навчання на курсах з права і політики в австрійських університетах становив 7 семестрів.

(з такою оцінкою кандидата до іспиту не допускали) [35, s. 792–801]. Іспит приймала спеціальна екзаменаційна комісія. Головою однієї з екзаменаційних комісій свого часу був відомий історик держави і права, професор Львівського університету, доктор О. Бальцер [15, с. 5].

Для призначення службовців нижчого рангу з 11-го до 8-го у місцевій пресі публікували повідомлення про конкурс. Це посади санітарних конципієнтів [7, с. 13], офіціалів [8, с. 15], комісарів лісової інспекції 10-го рангу [9, с. 24], старших повітових лікарів 8-го рангу [10, с. 27], вчителів [33, s. 21]. Не оголошували конкурсу на цивільні посади, які могли обіймати тільки військовослужбовці [37, s. 160]. Відомості про конкурс надсилали усім повітовим старостам, директорам поліції у Львові і Кракові для ознайомлення і оголошення [11, с. 3].

За умови успішно складених іспитів та пройденого конкурсу на займану посаду претендента нарешті допускали до складання присяги державного службовця такого змісту: «Присягаю, що буду сумлінно виконувати покладені на мене обов'язки мого службового становища (зазначалась конкретна посада), що завжди дбатиму при цьому тільки про блага служби, що буду слухняним законам, розпорядженням, інструкціям та наказам вищестоящих, буду вірно зберігати службову таємницю, без вагання коритися кожній добрій постанові, розпорядженню всіх міністерств.» [17, с. 16–18]. Підписаний текст присяги постійно зберігався в архіві намісництва.

До складання присяги кандидата можна було допустити не раніше, ніж через рік з початку проходження стажування [44, s. 222]. Тоді йому видавали уніформу XI (найнижчого) рангу [43, с. 95]. З 1914 р. термін практики було подовжено, і для практикантів групи А, В, С він становив три роки, а для практикантів групи D і E – чотири [43, s. 97], проте 1916 р. порядок прийняття на роботу службовців XI рангу було спрощено у зв'язку тим, що під час війни більшість з них не отримали належної повної освіти [36, s. 626].

При намісництві з 19 березня 1914 р. створили шість окремих кваліфікаційних комісій:

- 1) для урядових службовців та практикантів;
- 2) для санітарних службовців та помічників;
- 3) для технічних службовців та практикантів;
- 4) для ветеринарних службовців та асистентів;
- 5) для службовців інспекцій технічних, лісових, мір, ваг і пивниць;
- 6) для службовців та практикантів канцелярських та рахункових відділів [18, с. 14–15].

Персональний склад комісій відрізнявся. Перші три комісії налічували передусім високопосадовців намісництва і керівників відділів. До комісії для урядових службовців та практикантів, як найважливішої, входив сам намісник, його віце-президент, один радник двору та два радники намісництва. До складу комісії для санітарних службовців та помічників входив один радник двору, один радник намісництва, один крайовий референт і два інспектори. До складу решти чотирьох кваліфікаційних комісій входили керівники та спеціалісти відповідних відділів. Також у штат кожної комісії було зачислено дві додаткові особи, які могли б за потреби замінити відсутніх членів комісії [18, с. 15–16].

Дисциплінарну комісію, до повноважень якої належав розгляд дисциплінарних справ службовців установ Галичини, підпорядкованих Міністерству внутрішніх справ, віросповідань і освіти (за винятком учителів і службовців Дирекції лісів і державних маєтків) [1, с. 33], створено 10 березня 1860 р. Очоловав комісію наміс-

ник чи призначуваний ним заступник. До її складу входили радники намісництва і члени Вищого суду в Галичині у рівній кількості.

До компетенції дисциплінарної комісії належав розгляд справ, що стосувались особового складу та посадових осіб повітів (подання Міністерству внутрішніх справ трьох кандидатів на заміщення посади повітового старости, призначення його заступника, а за необхідності – актуаріуса*, накладення стягнень за дисциплінарні проступки (урядовців XI–V рангів [43, s. 105]), надання відпусток тощо).

Для розгляду дисциплінарних справ з-поміж урядовців намісництва призначали прокурора, який був зобов'язаний підтримувати сторону обвинувачення, та захисника, якого запрошував притягнутий до відповідальності працівник.

Рішення комісія ухвалювала простою більшістю голосів. Отож, одностайне голосування усіх радників намісництва, що до неї входили, та самого намісника (чи його заступника) забезпечували намісництву перевагу в голосуванні та ухваленні рішень. Окрім того, намісник чи його заступник могли призупинити виконання будь-якого рішення комісії та передати її справу голові вищого судового органу краю. В такому випадку справи вирішували за спільною згодою голови і намісника. Якщо вони не відшукали компромісу, то справу передавали на розгляд Міністерству внутрішніх справ, яке приймало рішення з погодженням з Міністерством справедливості. Якщо намісник вважав, що справа невідкладна, він мав право видавати рішення самостійно під свою відповідальність. У такому випадку був зобов'язаний повідомити про це Міністерство внутрішніх справ і вказану комісію [16, с. 16].

З президії намісництва за підписом намісника В. Коритовського 21 лютого 1914 р. вийшло розпорядження до усіх старост і директорів поліції у Львові та Кракові. У ньому зазначено, що підставою для визначення кваліфікації будь-якого урядового працівника є так званий кваліфікаційний опис, виданий безпосереднім керівником чи керівником відділу, де цей працівник служить [19, с. 65]. У цьому описі повинні були міститись такі відомості: фах службовця; його вмотивованість; здатність до служби в колективі і рівень комунікабельності; функції, які урядник виконував, ступінь їхньої складності і рівень їхнього виконання; поведінка на службі і поза нею [19, с. 65–66]. Кваліфікаційний опис мали щороку уточнювати, а урядовцю, якого він стосувався, не можна було ознайомлюватись з текстом документа.

Усі службовці намісництва, від найнижчих до найвищих, за свою роботу отримували відповідну платню. В такий спосіб з місцевої адміністрації цілковито усунули поняття гонорового урядовця – такого, що не отримував за роботу жодної винагороди. Винятки могли становити президенти міст з власним статутом (до них в Галичині належали Львів і Краків) та члени гмінної ради. Заробітну плату адміністративний службовець починав отримувати з наступного дня після видання номінаційного акта особою, уповноваженою приймати на службу [29, s. 188].

Ні намісник, ні намісницьке правління самостійно не визначали розмірів оплати праці службовців намісництва. Це питання вирішував уряд [20, с. 61]. Однак намісник міг призначати різноманітні допомоги, пенсії, одноразові та постійні виплати працівникам намісництва – як за власною ініціативою, так і за поданням їхнього безпосереднього керівника [16, с. 17–18].

Оплата праці залежала від рангу, а не від посади. Отож, обіймаючи посаду, що передбачала надання службовцю вищого службового рангу, він отримував нижчу

---

* Особа, що виконувала судові повноваження замість повітового старости, який не мав необхідного суддівського цензу до 1867 р.

зарплату доти, доки не надходив номінаційний наказ на вищий ранг. Крім того, від рангу залежали також майнові та особисті права службовця (витрати на подорожі, представницькі витрати, витрати на листування; пенсія, титули і звання).

Оплата праці урядовця складалась з двох частин: власне заробітної плати і додатку на ведення служби (це могли бути кошти на найм житла, що відповідало посаді того чи іншого службовця тощо). Інколи додаток на ведення міг бути більшим за основну зарплату (це зазвичай стосувалось посадовців найвищого рангу). Різниця в оплаті праці між службовцями різних рангів була великою. Службовець першого рангу отримував у 20 разів більше, ніж службовець 11-го рангу (12 тис. золотих ринських і 600 золотих ринських у рік, відповідно) [29, s. 189]. Також усі адміністративні службовці отримували службову форму відповідного зразка [21, с. 17–19].

Не дуже престижною у намісництві вважали посаду канцелярського службовця, хоча їхня кількість серед інших працівників була доволі значною (приблизно 1/5 всіх працівників намісництва). Такий висновок можна зробити на підставі аналізу листа канцелярських службовців намісництва і староств, надісланого наміснику 1907 р. Канцеляристи прохали вчасно підвищувати їм ранги, адже від цього залежала їхня заробітна плата і матеріальне становище. У листі наведено такі факти: з часу реорганізації політичної влади 1867 р. загальний штат канцелярських працівників намісництва збільшився на четвертину. Його було поповнено переважно службовцями нижчих рангів. Останніми роками, писали службовці, зросли ранги та збільшилась кількість службовців розумової праці: технічних, рахункових, ветеринарних та інших, однак це не стосувалося працівників канцелярій. Для них ситуація тільки погіршилась. Наприклад, якщо з 1872 р. секретарем-канцеляристом ставали відразу по прийнятті на службу, то з часом – через два чи три роки служби, а на момент написання листа щасливим вважали того, хто став ним через десять років служби [22, с. 82–83].

Цікавим лист службовців є і з огляду на те, що у ньому зазначено кількість канцелярських службовців та у якому ранзі вони працювали при намісництві та у староствах. Отож, 1907 р. у Галицькому намісництві працювало 57 канцеляристів, з них: один старший директор сьомого рангу, один директор восьмого рангу, сім ад'юнктів дев'ятого рангу, шістнадцять канцеляристів десятого рангу та тридцять два канцеляристи одинадцятого рангу. У староствах працювало вісімдесят секретарів, з них тільки шестеро мали дев'ятий ранг, що відповідав посаді ад'юнкта, а 32 мали статус канцеляриста найнижчого 11-го рангу [23, с. 84].

Усі службові переміщення в староствах контролювало намісництво, про що свідчить розпорядження від 14 грудня 1903 р., за яким про звільнення урядовця і про його появу на новому робочому місці староству треба було повідомити президію намісництва [24, с. 36].

Допускали переведення урядовців за сімейними обставинами на роботу в іншу місцевість. Староство було зобов'язане впродовж трьох днів з моменту отримання повідомлення звільнити урядовця від служби. Останній через сім днів (у випадку, якщо чиновник одружений, то чотирнадцять днів) мав приступити до роботи на новому місці [24, с. 36].

На думку законодавця, працівник мав виконувати свої обов'язки «з задоволенням» [37, s. 160]. Від службовців вимагали бути товариськими і прихильними під час вирішення справ до колег по роботі та сторін у суперечках. Такі вимоги залишили слід у діловому листуванні імператора з міністрами, намісниками та намісника з посадовцями намісництва. Інструкції керівників до підлеглих зазвичай

починали зі слів «Мій дорогий і улюблений...(титул та ім'я)» або «Коханий... (титул та ім'я)» з подальшим запевненням в обізнаності керівника у тому, що підлеглий ретельно виконує свої обов'язки і заслуговує похвали. Тільки після того викладали вказівки, критику, інструкції, розпорядження і т. п.

У розпорядженнях стосовно ведення діловодства зазначали, що до намісника треба було звертатися «Високоповажний», до керівників інших органів влади – «Поважний», а вирази «Пан» чи «Пані» чиновники мали застосовувати до будь-якого жителя краю [37, s. 188].

На австрійського службовця покладали обов'язок ретельно виконувати свої службові зобов'язання, бути слухняним щодо керівництва, довічно оберігати службову таємницю (крім випадків, коли його буде звільнено від цього обов'язку), а також за потреби виконувати навіть ту роботу, яка не є звичною (йшлося про можливість доручити йому роботу в іншій місцевості або іншої, іноді нижчої, кваліфікації). Урядовцю забороняли брати участь у будь-яких товариствах, статуту яких перешкоджати його роботі, приймати подарунки прямо чи опосередковано (особисто чи через членів своєї родини) за виконання ним своєї служби (це положення не поширювалося на матеріальні заохочення з боку адміністрації). Йому доводилось повідомляти керівництво про місце проживання (постійне чи тимчасове), про бажання одружитися, про кожне заняття, яке приносить йому прибуток [43, s. 87–94].

До сумлінних працівників могли застосовувати різноманітні заохочення. Відповідно до розпорядження президії намісництва від 12 грудня 1908 р. L 21854/rg, старости надсилали прізвища своїх підлеглих до президії намісництва, якщо вважали за потрібне винести їм подяку, з детальним описом вчинку, за який подяка належала [25, с. 43].

Для соціального захисту канцелярських помічників, що працювали у державних органах, установах і організаціях, на початку ХХ ст. було створено спеціальний орган – так званий «Заклад забезпечення». Він займався виплатою пенсій цим службовцям, їхнім вдовам, сиротам і таке інше [26, с. 14–21].

Державним службовцям надавали щорічну оплачувану відпустку. Звичайний термін відпустки коливався від чотирнадцяти днів для службовців XI рангу і практикантів до понад п'яти тижнів для службовців VI і вищих рангів. Відпустку тривалістю понад три місяці не оплачували і не зараховували до часу служби. З особи, відпустка якої тривала понад рік, знімали усі привілеї, що їх вона мала, перебуваючи на службі (виняток могла становити відпустка, надана для виконання громадських обов'язків) [43, s. 89]. Службовцям не оплачували відпустки у зв'язку з хворобою, проте в такому випадку могли видати аванс у розмірі тримісячної заробітної плати.

За службові порушення на державного службовця можна було накладати такі види покарань:

1) звичайні:

– зауваження;

– грошове стягнення (застосовували тільки після письмового попередження, а його розмір не міг перевищувати 100 крон; загальна сума річних стягнень не могла бути більшою, ніж місячна заробітна плата службовця);

2) дисциплінарні стягнення:

– догана;

– відтермінування чергового підвищення оплати праці та витрат, пов'язаних з несенням служби;

- зменшення заробітної плати (не більше, ніж на 25 %);
- дострокове звільнення на пенсію з її відповідним зменшенням;
- звільнення без отримання пенсії чи будь-яких інших компенсацій [43, s. 104].

Накладання звичайних покарань допускали тільки після того, як працівнику було надано право у письмовій формі дати пояснення стосовно фактів, які зумовили накладення покарання. Будь-яке дисциплінарне стягнення могло бути накладене тільки дисциплінарною комісією, і її рішення оскарженню не підлягали.

Накладення дисциплінарних стягнень передбачали також і для службовців у відставці. Це могли бути:

- догана;
- тимчасове чи постійне зменшення пенсії до 25%;
- позбавлення будь-яких прав, що впливали зі статусу колишнього державного службовця (пенсія службовця, пенсія для його родини тощо) [43, s. 112].

Накладення стягнень на службовців у відставці допускали лише у двох випадках: виявлення фактів службових зловживань, які були вчинені за час проходження ними служби, або порушення, вчинені стосовно служби після її завершення (наприклад, розголошення службової таємниці) [42, s. 211–239].

Стосовно персонального складу повітових органів влади, то, як зазначено вище, на чолі повітів стояли старости (з 1873 р. службовці VII рангу [40, s. 638]). Крім того, у старостах постійно працювало кілька повітових комісарів і повітовий секретар, який відповідав за канцелярію. Існувало правило, що в одному повіті зі старостою не могли працювати його кровні родичі по висхідній та низхідній лініях споріднення, по бічній лінії споріднення до сьомого коліна та близькі свояки [37, s. 159].

Законом від 14 вересня 1852 р. за начальниками повітів (старостами) було закріплено право вчиняти щодо своїх підлеглих усі дисциплінарні дії, які може вчиняти керівник, за винятком переведення на нижчу посаду, примусового переміщення та звільнення зі служби [16, с. 13].

З концепції австрійського державного управління* духовенство теж розглядали як специфічну категорію державних чиновників [28, s. 401]. За неналежне виконання покладених на них законом обов'язків намісництво могло вживати до них дисциплінарних заходів впливу [34, s. 35].

В Австрійській імперії державною релігією було християнство римо-католицького обряду. Офіційно визнаними були православна, греко-католицька, вірменська та протестантська церкви, а також старообрядні громади (липовання) та старокатолицька церква. Окремими законами в Австрії регулювали правовий статус єврейських релігійних громад (половина яких перебувала на території Галичини).

Єпископи повинні були приносити присягу на вірність монарху та державі, а на рішення церковних судів потрібно було скаржитись не у Рим, а до відповідних державних органів [3, с. 19–20]. Одним з важливих обов'язків духовенства стало

---

* Ситуація дещо змінилась після того, як 1855 р. між Австрією і Ватиканом було підписано конкордат (договір), за яким єпископи мали право на безпосередні контакти з Апостольською Столицею, нагляду за духовним навчанням у школах, цензури друкованих видань з приводу їхньої відповідності католицизму. Якщо до укладення конкордату стосунки держави і церкви базувались на світському праві, то після 1855 р. – на праві канонічному. Так тривало до 7 травня 1874 р., коли було прийнято закон, яким договір 1855 р. з Ватиканом по суті було розірвано.

оголошення та тлумачення населенню законів, указів і розпоряджень органів світської влади [13, с. 136].

У повітах Східної Галичини греко-католицька церква також виконувала важливу соціальну роль. Відомий дослідник історії української філософії та духовності І. Паславський вважав, що греко-католицька церква творила ту унікальну духовну інфраструктуру, через яку найширші верстви українського населення (насамперед селянство) залучали до національно-культурного життя і в такий спосіб долучали до загального процесу формування української нації [14, с. 13].

Цікаво і те, що на службовців у той час поклали обов'язок дотримуватись певних релігійних обрядів. Так, державні службовці були зобов'язані брати участь у жалобних днях імператорського двору і носити в цей час відповідні жалобні відзнаки. Цими жалобними відзнаками була чорна стрічка, пов'язана на лівому плечі або капелюсі, жалобна кокарда [41, с. 49]. А розпорядженням від 1855 р. на службовців повітів поклали обов'язок бути присутніми на святкових і недільних Службах Божих у церкві [37, с. 167]. У такий спосіб, вважаємо, непрямо обмежували доступ до урядових посад осіб нехристиянського віросповідання.

Не минули намісництво і хвороби розвинутого бюрократичного апарату – хабарництво і службові проступки. Однак кругова порука, що існувала в середовищі чиновників та, можливо, і не надто велике бажання слідчих довести вину чиновників не давали змоги притягнути злочинців до відповідальності [12, с. 1–56].

Чиновники у Галичині отримували заробітну платню нижчу, ніж чиновники на аналогічних посадах в інших краях Австрії, а м. Львів вражав дорожнечою. Дослідник економіки Галичини Л. Літинський у своїй праці «Економічне відродження Галичини» (1902) писав, що становище урядовців краю було «...сумним, а порівняно з іншими коронними краями монархії – набагато гіршим» [32, с. 27].

Це призвело до хабарництва у їхньому середовищі. Заможні люди охоче платили за вирішення справ на їхню користь. Траплялись випадки, коли можна було домовитися про переховування чи навіть знищення документів [2, с. 331]. В українській науковій літературі і сьогодні побутує думка, що чиновниками у Галичині ставали «зазвичай, невдахи або авантюристи», які «...не змогли зробити кар'єру у себе на батьківщині». З цього приводу був поширений жарт про те, що «жителі Відня познімали грати з вікон, адже усі злочинці виїхали урядовцями в Галичину» [2, с. 329–330]. Показовим є випадок графа Старосольдо (одного з перших старост львівського циркулу), який утік за кордон з великою сумою викрадених державних коштів [5, с. 236]. У працях В. Кульчицького згадано вислів одного з міністрів про те, що хабар був специфічною австрійською прикметою, яка поширювалась від слуг і швейцарів до членів кабінету [6, с. 35].

Однак працювати службовцем все ж було вигідно, оскільки заробітна платня простого робітника була ще нижчою.

Восени 1918 р. Австро-Угорська імперія розпалась. Про свою незалежність заявили Чехословаччина (28 жовтня), Югославія (29 жовтня), Угорщина (1 листопада), а у Львові – Західно-Українська Республіка (1 листопада).

З ініціативи польських послів у віденському парламенті, що з 15 жовтня цього ж року постановили вважати себе громадянами польської держави, 28 жовтня 1918 р. у Кракові було утворено Польську ліквідаційну комісію, яка мала законодавчі і виконавчі повноваження. Головним завданням комісії був вихід Галичини зі складу Австрії та приєднання до Польської держави [27, с. 255];

30 жовтня 1918 р. ця комісія видала обіжник, у якому наказувала усім державним, крайовим органам та громадським організаціям продовжувати свою діяльність, але від імені польської держави [4, с. 37]. Отож, розпад Австро-Угорщини 1918 р. не спровокував припинення існування Галицького намісництва, яке продовжувало свою роботу до кінця 1920 р. Його ліквідацією протягом двох років керував Генеральний делегат для уряду Галичини.

Проведений аналіз австрійського законодавства середини XIX – початку XX ст. дав змогу встановити, що уряд Австрійської монархії дуже відповідально ставився до проблеми законодавчого врегулювання статусу державного чиновника. Детально регламентували порядок професійної підготовки службовців, порядок проходження служби в органах влади, види, підстави та порядок накладення дисциплінарних стягнень та окремі аспекти, що стосувались соціального захисту чиновників. Крім того, проведене дослідження виявило і певні недоліки у роботі чиновницького апарату (корупція, хабарництво). Їхніми причинами були недостатній рівень соціального захисту і низька заробітна плата.

Список використаної літератури

1. Галицьке намісництво (1772–1921). Архівно-бібліографічний фондний покажчик / [укладачі: У. Я. Єдлінська, О. Я. Мацюк]. – К. : Поліграф. д-ця Ін-ту історії України АН УРСР, 1990. – 212 с. – (Науково-довідкові видання з історії України).
2. Історія державної служби в Україні : у 5 т. / [О. Г. Аркуша, О. В. Бойко, Є. І. Бородін та ін. ; відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій ; редкол.: С. В. Кульчицький (кер. авт. кол. та ін.) ; Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії НАН України. – Т. 1. – К. : Ніка-Центр, 2009. – 544 с.
3. Краткія свѣдѣнія о государственномъ устройствѣ и управленіи Австро-Венгрии и земель Австрійской корони / Ставка Верховнаго Главнокомандующаго, 1914. – 70 с.
4. Кузьма О. Листопадіві дні 1918 р. З ілюстраціями і шкiцями / Олекса Кузьма. – Львів : Штука, 1931. – 447 с. + 13 шкiців.
5. Кульчицький В. С. Історія держави і права України : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. – К. : Ін Юре, 2007. – 624 с.
6. Кульчицький В. С. Органи державного управління Галичиною за конституцією 1867 року / В. С. Кульчицький // Вісник Львівського державного університету імені Івана Франка. – 1966. – С. 32–38. – (Серія юридична).
7. ЛОДА. – Ф. 350. – Оп. 1. – Сп. 3228. – С. 13.
8. ЛОДА. – Ф. 350. – Оп. 1. – Сп. 3228. – С. 15.
9. ЛОДА. – Ф. 350. – Оп. 1. – Сп. 3228. – С. 24.
10. ЛОДА. – Ф. 350. – Оп. 1. – Сп. 3228. – С. 27.
11. ЛОДА. – Ф. 350. – Оп. 1. – Сп. 3228. – С. 3.
12. ЛОДА. – Ф. 350. – Оп. 1. – Сп. 4476. – С. 1–56
13. Нариси історії державної служби в Україні / [О. Г. Аркуша, Є. І. Бородін, С. В. Віднянський та ін. ; С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін.] ; Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії НАН України. – К. : Ніка-Центр, 2009. – 536 с.
14. Паславський І. Між Сходом і Заходом. Нариси з культурно-політичної історії української церкви / І. Паславський. – Львів : Стрім, 1994. – С. 144.
15. Тищик Б. Й. Освальд Бальцер – видатний історик права Львівського університету (до 150-річчя від дня народження) / Б. Тищик // Вісник Львівського університету. – 2006. – С. 3–12. – (Серія юридична ; вип. 48).
16. Утвержденія Императоромъ 14 Сентября 1852 г. Постановленія объ учрежденіи и порядкѣ дѣйствій окружныхъ установленій (Bezirksämter) // Областное, административ-

- ное и общинное устройство Галиции по австрийскому законодательству. – Петроградъ : Государственная Типографія, 1915. – XXXIII + 185 с. – С. 20–32.
17. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 4. – Сп. 6413. – С. 16–18.
  18. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 4. – Сп. 3439. – С. 14–16.
  19. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 8. – Сп. 5296. – С. 65–6.
  20. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 4. – Сп. 7178. – С. 61.
  21. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 9. – Сп. 9. – С. 17–19.
  22. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 4. – Сп. 3437. – С. 82–83.
  23. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 4. – Сп. 3438. – С. 84.
  24. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 8. – Сп. 202. – С. 36.
  25. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 8. – Сп. 988. – С. 43.
  26. ЦДІАЛ України. – Ф. 146. – Оп. 4. – Сп. 6418. – С. 14–21.
  27. *Kallas M.* Historia ustroju Polski / Marian Kallas. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2006. – 464 s.
  28. *Kasperek F.* Prawo polityczne ogólne z uwzględnieniem austriackiego razem ze wstępą nauką ogólną o państwie / D-r Franciszek Kasperek. – T. 2. – Kraków : Drukarnia Uniwersytetu Jagellońskiego, 1881. – 1016 s.
  29. *Kasperek F.* Podręcznik prawa politycznego / Franciszek Kasperek. – Kraków : Nakładem Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej, 1894. – T. II. – Część I. – 232 s.
  30. *Kuczalska-Reinschmit P.* Wyborcze prawa kobiet / P. Kuczalska-Reinschmit. – Warszawa : Ster, 1911. – 32 s. – (Biblioteka równouprawnienia kobiet).
  31. Kurjer Lwowski. – Nr. 4 od 4 Stycznia 1894 r. – S. 2–3.
  32. *Lityński L.* Odrodzenie ekonomiczne Galicyi / Leopold Lityński. – Lwów : Słowo Polskie, 1902. – 116 s.
  33. Obwieszczenie Rady Szkolnej krajowej z dnia 31. Marca 1868 r., l. 1586., względem ogłoszenia konkursów w celu obsadzenia posad nauczycielskich przy szkołach ludowych // Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. – Rok 1868. – Lwów : Z ces. król. drukarni rządowej, 1868. – 108 s.
  34. Reskrypt Rządu krajowego z dnia 27. Kwietnia 1854., którym rozporządza się zawezwanie miejscowych pastérzów dusz do ścisłego wypełnienia włożonego na nich § 7. najwyższego patentu z dnia 5. Grudnia 1848. Obowiązku we względzie prostowania spisów konskrypcyjnych wedle metryki urodzonych i zmarłych // Dziennik rządowy dla kraju koronnego Galicyi i Lodomeryi z Księstwami Oświęcimskiem i Zatorskiem i Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Rok 1854. Oddział II. Tom I obejmujący Części I. do IX włącznie. – Lwów : Z ces. król. galicyjskiej drukarni rządowej, 1856. – 257 s.
  35. Rozporządzenie cesarskie z dnia 10. Października 1854., mocą którego wydaje się nowe przepisy prawne o praktyce w urzędach politycznych i w urzędzie sędziowskim, tudzież o egzaminach praktycznych politycznych i sędziowskich // Dziennik rządowy dla kraju koronnego Galicyi i Lodomeryi z Księstwami Oświęcimskiem i Zatorskiem i Wielkiem Księstwem Krakowskiem. Rok 1854. Oddział I. – Tom II obejmujący części XXXVII. włącznie XLIX – Lwów : Z ces. król. galicyjskiej drukarni rządowej, 1856. – S. 530–1036.
  36. Rozporządzenie cesarskie z dnia 17. sierpnia 1916 w sprawie zarządzeń na rzecz tych urzędników państwowych, praktykantów i kandydatów służby sprawiedliwości, jakoteż suplentów i asystentów w państwowych średnich zakładach naukowych którzy wskutek wojny doznali przeszkody w wykonywaniu służby cywilnej // Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w Radzie państwa reprezentowanych. Rok 1916. Część CXXI. – Wydana i rozesłana dnia 23. sierpnia 1916. – Wiedeń : Z cesarsko-królewskiej drukarni nadwornej i rządowej, 1916. – 1207 s.

37. Rozporządzenie Ministrów Spraw Wewnętrznych i Sprawiedliwości z dnia 17. Marca 1855., mocą którego wydaje się instrukcja urzędowa dla czysto-politycznych i mieszanych urzędów powiatowych i stolicowo-sędziowskich // Dziennik rządowy dla okręgu administracyjnego Namiestnictwa we Lwówie. Rok 1855. Oddział I. – Lwów : Z ces. król. galicyjskiej drukarni rządowej, 1856. – 204 s.
38. Rozporządzenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Sprawiedliwości z dnia 8. Lutego 1855., którym obwieszczone zostają postanowienia w skutek najwyższej uchwały z dnia 4. Lutego 1855 r. ustanowione, co się tycze oznaczenia rangi służbowej urzędników, z powodu nowej organizacji mianowanych // Dziennik rządowy dla okręgu administracyjnego Namiestnictwa we Lwówie. Rok 1855. Oddział I. Część IV. – Lwów : Z ces. król. galicyjskiej drukarni rządowej, 1856. – 468 s.
39. Rozporządzenie Ministerstwa Wyznań i Oświecenia z dnia 2. Października 1855, mocą którego obwieszczone zostają postanowienia najwyższej uchwały z dnia 25. Września 1855. roku o regulacji nauk prawniczych i politycznych po austriackich uniwersytetach i akademiach prawniczych, wraz z zarządzeniem przepisów wykonawczych, z onychże bezpośrednio wypływających // Dziennik rządowy dla okręgu administracyjnego Namiestnictwa we Lwówie. Rok 1855. Oddział I. – Lwów : Z ces. król. galicyjskiej drukarni rządowej, 1856. – 468 s.
40. Rozporządzenie ministerstwa wyznań i oświecenia z dnia 30. Lipca 1850, obowiązujące dla całego państwa, którym się stosownie do Najwyższej uchwały z dnia 29. Lipca 1850 obwieszczeniem przepis względem urzadzenia teoretycznego egzaminu rządowego dla uczniów umiejętności prawniczych i politycznych // Dziennik ustaw państwa dla cesarstwa austriackiego. Rok 1850. Kwartał trzeci, obejmujący części LXXXIII–CXXVII od N-ru 253–365 wydane w miesiącach Lipcu, Sierpniu, i Wrześniu 1850. – Wiedeń : Z ces. król. drukarni nadwornej i rządowej, 1850. – S. 1037–1625.
41. Rozporządzenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 30. Grudnia 1854., obejmujące najwyższe postanowienia o przywdziwaniu i oznakach żałoby Dworu na uniformach urzędników rządowych // Dziennik rządowy dla okręgu administracyjnego Namiestnictwa we Lwówie. Rok 1855. Oddział I. – Lwów : Z ces. król. galicyjskiej drukarni rządowej, 1856. – 468 s.
42. *Starzyński S.* Ogólne i austriackie prawo polityczne. – [Wydanie piąte poprawione i uzupełnione]. – Lwów : [б. в.], 1911. – 911 s. – [Biblioteka słuchaczy prawa we Lwówie].
43. Ustawa z dnia 25. stycznia 1914 o stosunku służbowym urzędników państwowych i służby państwowej (pragmatyka służbowa) // Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w Radzie państwa reprezentowanych. Rok 1914. Część VIII. – Wydana i rozesłana dnia 27. stycznia 1914. – Wiedeń : Z cesarsko-królewskiej drukarni nadwornej i rządowej, 1912. – 1224 s.
44. Ustawa z dnia 15 kwietnia 1873, o urządzeniu płac urzędników państwa czynnych // Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w Radzie państwa reprezentowanych. Rok 1873. – Wiedeń : Z cesarsko-królewskiej drukarni nadwornej i rządowej, 1873. – 701 s.
45. Ustępy z Najw. Postanowienia z 12. kwietnia i 27. maja 1852, określające ogólny zakres działania c. k. ministerstw // Kodeks prawa politycznego czyli Austriackie Ustawy Konstytucyjne 1848 – 1903 / [Stanisław Starzyński systematycznie zestawił, przeł. i oprac.]. – Lwów, 1903. – 1069 s.

*Стаття: надійшла до редакції 22.05.2015
прийнята до друку 01.07.2015*

**THE STATUS OF A CIVIL SERVANT ACCORDING
TO THE AUSTRIAN LEGISLATION IN THE SECOND HALF
OF THE NINETEENTH AND EARLY TWENTIETH CENTURIES
(CASE STUDY OF THE GALICIAN VICEGERENCY)**

Kh. Moriak-Protopopova

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska Str., 1, UA – 79000 Lviv, Ukraine
e-mail: protopopov@bigmir.net*

The legal status of a civil servant in Austria and Austria-Hungary has been clarified on the grounds of the analysis of the Austrian legislation of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries.

It is emphasized in the article that the institute of the vicegerency was established on grounds of governorates that functioned up to 1849 and was subordinate to the Ministry of Foreign Affairs, which determined its place in the system of authorities of the Austrian Empire as a higher local authority (regional government).

It is clarified that it was typical for Austria of that time not to have the division into people who worked in political bodies, civil servants and supporting personnel (cleaners, coachmen, etc.). Only the division into administrative and judicial workers was juridically established.

In acts of a legislative nature there was a list of formal demands to a person that was willing to take any position in the Austrian vicegerency. The procedure of service, payment for work, the procedure of application of work encouragement and disciplinary penalties were regulated quite carefully. The author brought to notice that from the perspective of the Austrian state administration, clergy was also considered as a specific class of civil servants, and for improper performance of duties, entrusted to them by law, the vicegerency had a power to take disciplinary actions against them.

Among the drawbacks of functioning of civil service in Austria in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries, we can name such system diseases of the bureaucracy as corruptness and poor level of professionalism (as a rule, among high-ranking civil servants that were sometimes appointed only because of their social status and aristocratic origin).

Keywords: civil service, civil servant, Austria, Galicia, vicegerency.